

Liberalisme en temps de crisi

El constitucionalisme espanyol arrenca amb la Constitució de Cadis del 1812. La primera netament liberal, que fou adaptada per diversos pobles americans i europeus.

La història del constitucionalisme espanyol arrenca amb la Constitució de Cadis del 1812, que va ser elaborada per les Corts reunides en aquella ciutat en plena guerra del Francès (1808-1814). La primera Constitució netament liberal de la història d'Espanya, que també fou acceptada per diversos pobles americans i europeus, va veure la llum en el marc de la crisi de l'antic règim.

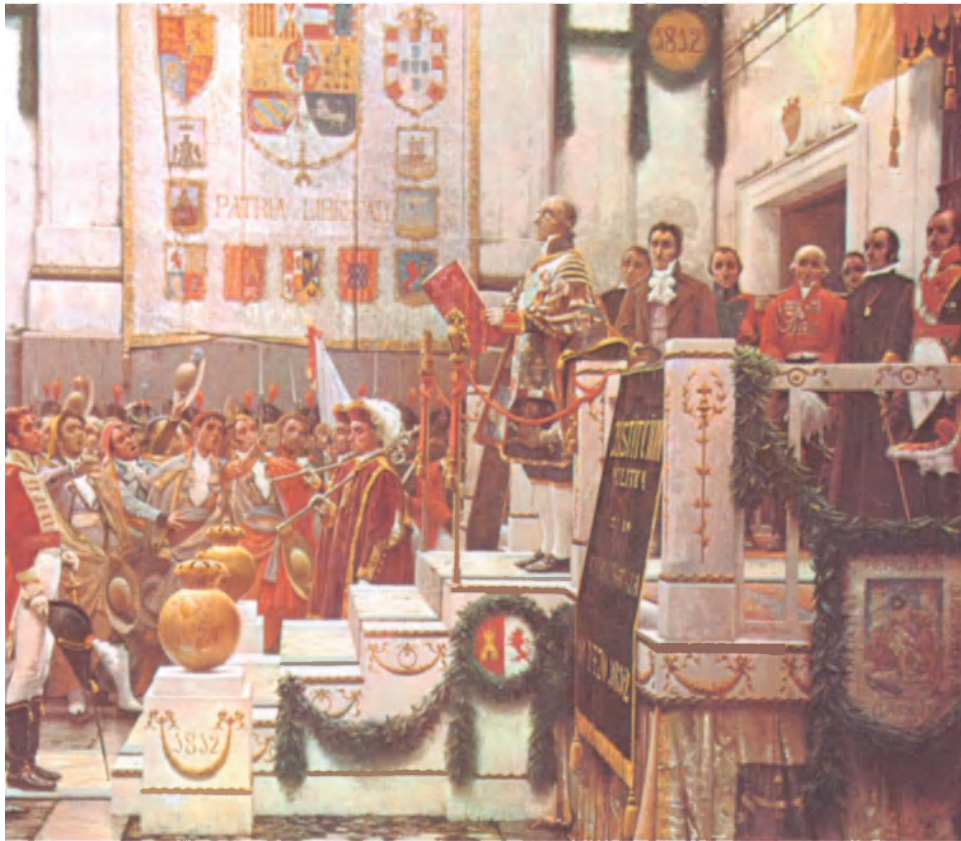
La guerra del Francès. Els darrers anys del segle XVIII havien posat de manifest la crisi de la monarquia espanyola i del model polític de reformisme il·lustrat. El regnat de Carles IV havia comportat una crisi política provocada per la por a la revolució francesa, per una constant recessió econòmica, agreujada per l'endeutament progressiu de l'estat, i per un seguit de conflictes interns, el motí d'Aranjuez i el procés de lluita contra la invasió francesa, que van obrir el camí a l'inici del llarg procés de crisi de l'antic règim. El Tractat de Fontainebleau del 1807 comportà l'adhesió del Govern espanyol al blo-

queig continental contra Anglaterra i establí, al mateix temps, una submissió total de la corona espanyola als plans de Napoleó, emperador francès, permetent l'entrada de tropes franceses a la Península amb el pretext d'envair Portugal.

La presència de l'exèrcit francès, l'experiència del motí d'Aranjuez contra Godoy, que va obligar Carles IV a abdicar a favor del seu fill Ferran, en un moment en què la invasió francesa ja era un fet, i les notícies que arribaven de Baiona, on Napoleó havia segrestat Carles IV i Ferran obligant-los a abdicar i nomenant rei d'Espanya el seu germà Josep I, acabaren per cristal·litzar en l'aixecament espontani contra l'invasor francès. Per tot el territori peninsular es constituïren juntes locals integrades per les autoritats representatives de la noblesa, les ordres religioses, el clergat secular, la universitat, propietaris i representants dels gremis, que es van sentir legitimades per dirigir el país i la guerra i per fer front a les autoritats de Madrid fidels a Josep I.

Mentre la Junta Suprema de Govern, establerta en absència del rei, mostrava

La proclamació de la Constitució del 1812, feta a Cadis, va ser un esdeveniment cabdal en la història, ja que el liberalisme que la caracteritzava es va estendre a diversos països europeus i americans. Es pot afirmar que va ser un text avançat al seu temps, tot i que només viuria dos anys.

la seva passivitat i el Consell de Castella, els capitans generals i les audiències es limitaven només al manteniment de l'ordre i a obeir les autoritats franceses, el 25 de maig del 1808 es va constituir la Junta d'Astúries, que obrí el camí a la proclamació de divuit juntes provincials més a Santander, Sevilla, Cadis, Mallorca i d'altres ciutats. A Catalunya, l'entrada de les tropes franceses va provocar també l'aparició d'autoritats insurreccionals: la creació, el 2 de juny a Lleida, d'una Junta de Govern i Defensa sota la direcció del bisbe va anar seguida per la constitució d'altres, locals o corregimentals, a les localitats més importants. Tot plegat propicià el naixement d'una Junta Superior de Catalunya el 18 de juny, que aplegava representants de deu corregiments i que fou presidida pel bisbe Jeroni M. de Torres. I el 25 de setembre del 1808 es constituí a Aranjuez la Junta Central, que es dissolgué el 24 de gener del 1810 i possibilità la convocatòria de Corts generals de la nació pel mateix any. Des dels seus inicis la guerra del Francès es va plantejar com una lluita contra l'invasor, però al

mateix temps com un aixecament popular contra l'antic règim.

El vessant politico-social de la guerra del Francès es va concretar ben aviat en les Corts, reunides a Cadis, que van elaborar la Constitució del 1812.

La promulgació de la Constitució.

De fet, la Constitució del 1812 va néixer com a resposta al denominat Estatut de Baiona del 1807, que havia estat presentat per Napoleó i aprovat per una assemblea de majoria de nobles a la ciutat francesa. Si bé el seu objectiu fou endegar una política de regeneració del país, no es tractà d'una constitució en no ser elaborat per representants de la nació espanyola. Considerat com a carta atorgada per un rei estranger que no consolidà la seva corona, que pràcticament mai fou aplicada, ja que les condicions de la guerra no ho van permetre, el seu caràcter liberal va suscitar el recolzament d'un sector d'intel·lectuals i funcionaris. I l'Estatut de Baiona va tenir un paper històric destacat en el naixement del constitucionalisme, en provocar la redacció d'una constitució alter-

nativa, la del 1812, per part dels que s'enfrontaven a la invasió napoleònica.

Efectivament, en la Junta Central va arrelar la necessitat de convocar Corts amb la finalitat d'iniciar un procés revolucionari i reformador. Aquestes finalment es reuniren a Cadis el 24 de setembre del 1810, i ja en el discurs inaugural de la primera sessió s'afirmaren com a dipositàries de la sobirania nacional, privant de legitimitat a la monarquia de Josep Bonaparte i a l'Estatut de Baiona. Els diputats que les integraven eren en total 308, dels quals 97 eren eclesiàstics, 8 títols del regne, 37 militars, 16 catedràtics, 60 advocats, 55 funcionaris públics, 15 propietaris, 9 marins, 5 comerciants, 4 escriptors i 2 metges. A Cadis no van tenir representació les classes populars.

El primer president de les Corts, lloc que ocuparia durant un mes, fou el diputat català Ramon Llätzer de Dou i de Bassols, jurista conservador nascut a Barcelona. També arribaren a desenvolupar aquest càrrec l'eclesiàstic i polític de Mataró Jaume Creus i Martí, que s'oposà a les reformes polítiques escoses per les Corts, i Joan de Balle i Milans del Bosch, l'advocat i polític que seria també diputat en les Corts del trienni liberal. La composició dels diputats catalans a les Corts de Cadis es va caracteritzar per la heterogeneïtat. Les seves tendències i visions polítiques eren molt diferents. Es diferencià un sector reaccionari representat per homes que, com Jaume Creus i Martí, Ramon Llätzer de Dou i Francesc Papiol, s'esforçaren per mantenir la societat d'antic règim oposant-se a tota reforma política. Contràriament, l'historiador, filòleg i polític barceloní Antoni de Capmany de Montpalau i Surís fou el diputat català de més rellevància a Cadis que participà en les sessions parlamentàries al costat d'altres que, com Joan de Balle i el polític aranès Felip d'Aner d'Esteva, el diputat que destacà per les seves nombroses intervencions, també van tenir certa importància a les Corts.

“La Pepa”. Proclamada el dia 19 de març i coneguda popularment com “la Pepa”, la Constitució del 1812 marca els inicis, extremadament conflictius i me-

La Junta Central va arrelar la necessitat de convocar Corts amb la finalitat d'iniciar un procés revolucionari i reformador. Aquestes es reuniren a Cadis el 24 de setembre del 1810, i ja en el discurs inaugural de la primera sessió s'afirmaren com a dipositàries de la sobirania nacional, privant de legitimitat la monarquia de Josep Bonaparte i l'Estatut de Baiona. Dels 308 diputats, 97 eren eclesiàstics, 8 títols del regne, 37 militars, 16 catedràtics, 60 advocats, 5 funcionaris públics, 15 propietaris, 9 marins, 5 comerciants, 4 escriptors i 2 metges, però no representants de les classes populars

reixedors de l'oberta oposició de la monarquia i de la noblesa, del procés constitucional a Espanya. Fou el llegat més important de les Corts de Cadis, la legislació de les quals tenia com a objectius promoure la transformació de la societat i constituir un nou règim. Va ser la primera Constitució liberal, resultat d'un compromís entre liberals i absolutistes, que afavoria els primers arran de la situació política en què es va gestar. Es basava en els pilars bàsics de la il·lustració i representava els principis fonamentals del liberalisme polític: la divisió de poders, el reconeixement de les llibertats personals i públiques i la igualtat davant la llei. Les mateixes posicions liberals eren les que defensaven els col·laboracionistes amb els francesos, que ben aviat foren denominats afrancesats.

Al text constitucional i de manera introductòria es deixa ben clar que les Corts generals i extraordinàries, en absència del rei Ferran VII, en nom de Déu, decreten la constitució política pel bon govern de l'estat. La Constitució es presenta en deu títols, estructurats en capítols, que despleguen 384 articles, coronats pel manament als espanyols de complir-la com a llei fonamental de la monarquia.

Hom partia del principi que el poder resideix en la nació (art. 3), el conjunt de ciutadans, sense distinció d'estaments, que s'expressa a través de les Corts, formades per representants de la nació. La proclamació de la sobirania nacional constitueix la base de tota la futura reforma liberal de l'estat: el reconeixement dels drets individuals, la limitació del poder del monarca, la separació de poders, la supressió de privilegis... Però al costat del reconeixement de la llibertat i independència de la nació espanyola, que no podia ser patrimoni de cap família ni persona (art. 2), s'atorga al monarca un paper preponderant en establir la monarquia hereditària (art. 14), malgrat que es prenen mesures per tal de limitar les seves actuacions, o fins i tot anul·lar-les, si el monarca intentés restablir l'absolutisme. La utilització, per primera vegada, del concepte de "nació espanyola", clarament contraposat als pressupòsits polítics en què se

sustentava l'organització de l'antic règim, és especialment important perquè configura la nova concepció de l'estat centralitzat i homogeni que introduiran els liberals espanyols.

I de la declaració de sobirania nacional, i de la necessitat de garantir l'exercici dels drets de l'individu, arrenca l'organització del sistema polític: s'estableix la separació de poders, deixant l'executiu a mans del rei, el legislatiu a les Corts amb el monarca, i confiant el judicial als tribunals (art. 15, 16, 17).

Les Corts representen la institució central del nou règim. Elaboren les lleis, decideixen sobre la successió de la corona, aproven tractats internacionals, fixen anualment les contribucions i les forces de l'exèrcit (art. 131). La composició de les Corts és de predomini burgès, resultat de l'exigència als diputats d'una renda anual proporcionada procedent de béns propis (art. 92) i de l'eliminació dels sectors que no tinguessin determinada posició econòmica.

El monarca posseeix la direcció del Govern i de l'administració. Intervé en l'elaboració de les lleis a través de la iniciativa i la sanció (art. 142), en virtut de la iniciativa legal (art. 171) i del veto suspensiu, al llarg de dues legislatures, dels projectes aprovats per les Corts (art. 142 a 152). I quan les lleis han estat publicades a les Corts, correspon al monarca la seva promulgació solemne (art. 154). Els ministres han de ratificar totes les decisions del rei.

La justícia és competència exclusiva dels tribunals, prohibint-se explícitament la intervenció del rei i de les Corts (art. 242 i 243). Si bé s'estableix l'existència d'una única jurisdicció en les causes comuns, civils i militars per a tota classe de persones (art. 248), al mateix temps es manté que militars i eclesiàstics seguiran gaudint del privilegi del seu estat (art. 249 i 250).

Es crea també un Consell d'Estat, integrat per 40 ciutadans escollits i proposats per les Corts entre eclesiàstics, grans d'Espanya i persones distingides per la seva formació intel·lectual, nomenat pel rei com a principal òrgan consultiu del monarca, per tal d'evitar la influència de les "cambres" de palau (art. 231).

La Constitució conté una declaració de drets, reflectida al llarg de tot el text, com el dret a la propietat i la resta de drets legítims de tots els individus que componen la nació (art. 4), el dret de llibertat d'imprensa (art. 131), el dret d'igualtat davant la llei (art. 248), o el dret de representar les Corts o el rei per tal de reclamar l'observança de la Constitució (art. 373). Al costat del reconeixement dels drets individuals s'estableix que la religió d'Espanya "és i serà perpètuament la catòlica, apostòlica, romana, única vertadera", emetent un judici de valors i en una clara concessió als absolutistes i a l'Església. S'afirma també que compta amb la protecció de la nació a través de "lleis sàvies i justes" i es prohibeix l'exercici de qualsevol altra confessió religiosa (art. 12).

Els diputats de Cadis van establir un seguit de mecanismes que havien de servir per a preservar el sistema polític constitucional, en previsió de possibles oposicions a la monarquia constitucional que poguessin protagonitzar el mateix rei o els sectors privilegiats. S'estipulà que qualsevol disposició del rei havia de ser necessàriament subscripta pel ministre del ram a què la qüestió correspongués, requisit indispensable per fer efectiva dita ordre (art. 225). També marcava la periodicitat en què les Corts s'havien de reunir, consignant que el rei no podria impedir, ni suspendre, ni dissoldre les seves sessions. La Diputació Permanent de les Corts era l'organisme que, mentre aquelles no es reunien, havia de vetllar pel compliment de la Constitució i si calgués convocar Corts extraordinàries (art. 160).

Però malgrat aquestes previsions, la Constitució del 1812, important per marcar el començament del constitucionalisme espanyol i per potenciar la idea que el poder no pot ser absolut, sinó limitat, i que ha de respondre a la voluntat general de la nació, no es va poder aplicar a causa de la situació bèl·lica que vivia el país i perquè les Corts tampoc controlaven tot el territori de l'estat. Quan Ferran VII recuperà la corona, com a conseqüència del tractat de Valençay (desembre del 1813) amb Napoleó, utilitzà el suport dels diputats anomenats "servils", que havien donat a

EL TEMPS

conèixer la seva actitud anticonstitucional en el Manifest dels Perses (12 d'abril del 1814), per evitar jurar la Constitució. El dia 4 de maig del 1814 el monarca, per reial decret, va derogar la Constitució, iniciant així el restabliment de l'absolutisme. No fou fins al pronunciament de Riego l'any 1820, que va inaugurar el breu parèntesi constitucional del trienni liberal, quan per primera i única vegada a la història va ser vigent la Constitució del 1812, la primera constitució liberal de l'estat espanyol.

El 4 de maig del 1814 el rei Ferran VII derogava, mitjançant un reial decret, la Constitució del 1812. Amb aquesta decisió feia renèixer l'absolutisme a l'estat espanyol.

Maria Pilar Molina Javierre